

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сучасний автор. Знайомство з творчістю сучасного дитячого письменника Сашка Дерманського в початковій школі. URL : http://www.vspu.edu.ua/content/event/years18_19/04_11_rezult/work/r13.pdf
2. Білик Ю. Сашко Дерманський: «Сучасних дітей дуже складно обдурити». URL : <https://vezha.vn.ua/sashkodermanskyj-suchasnyh-ditej-duzhe-skladno-obduryty/>
3. Дерманський О. Чудове Чудовисько: повість / ілюстр. М. Паленка. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2006. 254 с.

УДК 811.161.2'271-6:172

МОВНО-ЕТИКЕТНІ ОДИНИЦІ В ЛИСТАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

В. О. Бербенець, І. Р. Домрачева

Анотація. У даній роботі досліджено мовно-етикетні одиниці епістолярної спадщини Лесі Українки. Проведено аналіз таких категорій ввічливості, як звертання, привітання, прощання, прохання, подяка, вибачення у листах до рідних, друзів, однодумців. Звернено увагу на мовний етикет як функціональний підклас мови зі своєю граматикую і пунктуацією. У роботі окреслено мовні особливості епістолярію загалом і розглянуто епістолярну спадщину Лесі Українки зокрема, обумовлено вибір мовно-етикетних конструкцій і їхнє стилістичне навантаження. Особливість досліджуваної теми передбачає застосування синхронно-описового (цей метод є основним у науковій роботі), структурно-семантичного методів, методу контекстуально-семантичного аналізу. А також статистичного, функціонального, контекстологічного, кількісного методів. Ужито прийоми систематизації та класифікації, а також прийом етимологічного аналізу.

Ключові слова: епістолярій, епістолярна комунікація, категорія ввічливості, мовний етикет, мовно-етикетні одиниці.

Вступ. Постановка проблеми. Нещодавно виникла важлива потреба у створенні рекомендацій задля збереження традиційних формул мовного етикету, цим зумовлено актуальність дослідження етикету мовлення. Проблема мовних форм етикету має теоретичне та практичне значення. Коли водночас постає учасник листування, який користується розмовною мовою і майстер літературного слова, співпадають лінії ситуацій комунікації. Прослідкувати за цим явищем дає можливість аналіз епістолярної спадщини. Виявленню специфічності поведінки мовця, а також «мовного мислення» сприяє вивчення проблеми етикетних форм. У соціумі прийнято форми етикету, люди не можуть нормально спілкуватися без їхнього знання. Для правильного спілкування кожна особистість повинна знати вербальні форми висловлення чемних відносин у суспільстві.

Мета. Дослідження та аналіз мовленнєвих особливостей епістолярної спадщини Лесі Українки, виділення основних одиниць категорії ввічливості у листуванні. Наукова актуальність статті в тому, що не було ще досліджень конкретних форм категорії ввічливості в епістолярії Лесі Українки.

Основні дослідження та публікації. У ході роботи використано різні джерела, зокрема, статті Світлани Калениківни Богдан «Традиційне та індивідуально-авторське (етикетні формули в епістолярії Лесі Українки)», «Епістолярій Лесі Українки і мовленнєвий етикет українського народу» «Формули етикету в українській епістолярії», «Мовний етикет українців: традиції і сучасність», Олени Михайлівни Красовської «Культуромовні традиції українського народу (на матеріалі звертальних виразів епістолярію Лесі Українки)», Наталії Миколаївни Журавльової «Мовний етикет української епістолярії» та інші.

Основний розділ. Виклад основного матеріалу дослідження. В особливостях етикету мовлення і національної мови проявляється неповторність кожного народу, розкривається своєрідність будь-якої нації, що відображає її духовний та моральний світ, а також низку культурних, соціальних, історичних факторів. Мовний етикет – «це сукупність словесних форм ввічливості, прийнятих у певному колі людей, у певному суспільстві, у певній країні». Це функціональна підсистема мови зі своїм набором знаків, слів і типових фраз та

граматичними правилами їхнього поєднання. Етикетна і значеннева вартість, яку мають ці знаки, полягає у взаємозв'язку з іншими знаками. Парадигма, або нормована кількість знаків існує для кожної звичайної етикетної ситуації і дає можливість мовцеві вибрати один із знаків, які відрізняються один від одного. [с. 80]. В українській мові, наприклад, для ситуації вибачення є такі одиниці: *Пробачте!*, *Даруйте!*, *Перепрошую!*, *Вибачайте!*, *Прошу пробачення!*, *Прошу, Вибач* та інші.

Геніальні митці мають визнання не лише у своїх сучасників, а і в майбутніх поколінь. Слава великих особистостей сягає далеко за межі сторіччя, в якому вони живуть. Художні образи, думки, ідеї, живуть довше, ніж їхні автори, стають набутком нових поколінь, цілого народу, який щоразу перечитує по-своєму, дивлячись на свою епоху, намагаючись вирішити її проблеми і завдання, знаходить нові шари вкладених туди рефлексій для задовільнення потреб та вимог конкретної доби. Читачі кожного разу відкривають все нові і нові світи прихованих роздумів, емоцій, завдань. Леся Українка – одна з таких постатей, що пережили свою добу, і її творча спадщина зробила багатшою національну культуру. І в наш час її творчість захоплює і надихає, а також збагачує духовність українського народу. Її твори перекладено різними мовами, вони відомі у багатьох країнах світу. Сама поетеса як людська особистість має велику силу, яка притягує до себе, наділена магнетичною чарівністю. Це принципова людина неабиякої стійкості, яка мала внутрішню вроду і Божий дар митця. У таланті Лесі Українки наявні Прометеева пристрасть, глибока філософська мудрість, художня майстерність. Життєвий подвиг Лесі характеризує її як сильну та відважну особистість. Видатна поетеса України і жінка, в якій була нелегка доля, символізує безперервну боротьбу та протистояння відчаю. У свідомості багатьох людей велика українська поетеса і жінка з драматичною долею є символом постійної боротьби і нескореності. Лесина сила волі допомагала їй у нелегкому житті. Смілива, рішуча та витривала особа, яка була обдарована Божою іскрою та мала душевну красу – такою була Леся Українка.

В історії вивчення та дослідження етикету мови епістолярій Лесі Українки займає особливе місце і має важливе значення. На формування мовного етикету поетеси великий вплив мало знання етикету українського народу. Адресантка послугоувалася українською народною мовою, а також звичаями етикету мови різних народів. Леся Українка зробила великий внесок у збільшення використання народної мови і таким чином зберегла душу рідного народу – його мову. Леся мала індивідуальну манеру листування. Стиль її листів є особливим та несхожим на інші. Листи Лесі Українки донесли сучасним українцям багато прикладів етикетних формул, які властиві різним говіркам України і прикрашають нашу мову. Епістолярна спадщина поетеси є незрівнянною, врятованою скарбницею, яка робить ближчими та відкриває душі людей. Стилістично різноманітні висловлювання, які наявні у Лесиних листах, значно характеризують духовну сутність української нації. У звертаннях наявні більшість слів, які характеризують стосунки у родині, а також з іншими людьми: *мамочко, тіточко, дядино, дядьку, родиню, друже, пані, пане*; у проханнях – *будь ласка, будь ласкава, майте велику ласку, з Вашої ласки, просьба, коли Ваша ласка, попрошу, вчини мені ласку, прошу Вашої ласки*; вдячність висловлюється за допомогою таких мовно-етикетних форм – *дякую, спасибі, прийміть подяку, дяка за, приношу подяку*; вибачення-*прошу пробачити, не сердьтеся, даруйте, не гнівайся, вибачайте, прости, нехай вибачить*; прощання здебільшого виражають такі слова – *бувайте, добраніч, кланяюся, прощайте, уклін, будьте здорові* [1, с. 33]. У декотрих листах можна зустріти зрусифіковані слова, не характерні для українців: *papa, бабушка, до свіданія*. Цей факт можна пояснити тим, що в родині Косачів із дітьми українською мовою спілкувалася тільки мама, Ольга Петрівна Косач, яка «з гідною подиву впертістю перекладала» для них «*підручники на українську мову і сама вчила їх, у той час, коли всі найбільші патріоти користувалися російською мовою...*» [2, с. 155] Саме мама з дитинства прищепила Лесі любов до рідної мови і доклала всіх зусиль для того, щоб мова українського народу, серед якого росла Леся, була для неї найріднішою.

Дуже дорогими для Лесі були листи «з рідного краю та ще й від приятелів» [3, XII, с. 404]. Поетеса шкодувала, що листи «*мають вже не сучасний, а хіба історичний інтерес*»

[3, XII, с. 304], поки дійдуть на чужину. Вона з жалем говорила про те, що листування ніколи не зможе замінити не те, що розмову, а й «*навіть мовчання удвох, сам на сам*» [3, XI, с. 293], тому що «*якби могло писане слово справді вимовити все, що так глибоко почуввається, а то воно все виходить наче холодне чи офіціальне...*» [3, XII, с. 281]. Лесі було гірко від цього. Напевно, інші жанри не спроможні повністю донести глибину внутрішнього світу людини, не дивлячись на всі перелічені «недоліки» епістолярного жанру. Леся час від часу писала листи, коли їй було тяжко на душі і не надсилала їх адресатам. Леся пише до свого брата Михайла Петровича Косача у листі від 21 березня 1899 року: «*Я часом навмисне пишу листи з тим, щоб потім подерти, се «відкриває клапан» і лихий настрій вилітає з повітря, як чад*» [3, XI, с. 98]. Тому читання листів – завжди відкриття найпотаємнішого. Читати листи – ніби торкатися до тонких струн серця. Найчарівливіше і найдраматичніше творіння Лесі Українки – перлина світової поезії в прозі «*Твої листи завжди пахнуть зов'язаними трояндами...*» – написано як відгук на листи від її щирого коханого і дорогого друга Сергія Костянтиновича Мержинського, який занадто рано пішов із життя. За формою цей твір схожий на лист-елегію або молитву, завдяки цьому закохана жінка розповідає про те, що вже давно незмінно було «*на дні її серця*», ділиться найсокровеннішими почуттями і переживаннями.

У Лесиному епістолярії – її віра, надії і хвилювання, веселощі і журба, «*дні праці і ночі мрій*» [3, XII, 456]. У її листах – нереальна витримка і безпорадність, вічна любов і залежність... Увесь складний світ стосунків із рідними, близькими та друзями. За довгий час листування відносини ставали мінливими... Стан душі Лесі іноді змінювався протягом довгого періоду листування... Поетеса переважно користувалася звертанням «*товаришу*» у листуванні з близькими друзями, з людьми «*одного племені*»: «*Шановний і дорогий мій товаришу!*» (До Івана Яковича Франка, 3, XII, с. 11), «*Люба, дорога товаришко*» (До Ольги Юліанівни Кобилянської, XII, с. 338), «*Товаришу милий*» (До Гната Мартиновича Хоткевича, 3, XII, с. 192), «*Бажаю тобі сили, енергії і охоти до роботи, так як і сьому товариству...*» (До брата Михайла, [с. 65]). Леся надавала особливого значення, приділяла неабияку увагу звертанням, яке задає тональність усього майбутнього листа. Вона ретельно і старанно добирала кожне слово, багато доказів цього факту є в її листах [с. 31]. Леся Українка намагалася дібрати в українській мові такі звертання для найближчих людей, які б відображали її ставлення до них. Лесина сестра Ольга Петрівна Косач була їй рідна «*не тільки по крові, але й по духу*» 3, X, с. 404, тому Леся зверталася до неї дуже лагідно та з душевною теплотою. Ось приклади таких пестливих звертань: «*Милая Лілієнька!*» (До сестри Ольги Петрівни Косач, 3, XI, с. 157); «*Мій Лільчик золотий, і рожевий, і іскристий!*» (До Ольги Косач, 3, XII, с. 414), «*Моя Лілічка!*» (До Ольги Косач, 3, XI, с. 326); «*Моя Лілія, моя білая, моя любая!*» (До Ольги Косач, 3, XII, с. 416); «*Лілея моя!*» (До Ольги Косач, 3, XI, с. 192). Леся намагалася знайти в українській мові такі звертання для найрідніших людей, котрі б висловлювали неповторність кожної особи. Бувало так, що Леся не могла відшукати потрібних слів, у такому випадку вона сама їх витворювала.

В епістолярній спадщині поетеси можна виокремити форми мовного етикету, які характеризують усне народне мовлення українців (Леся, напевно, неодноразово чула їх від «*люде волинського*») та народнописенні традиції, також наявні: «*ти не сердись, моя дорога мамочко, не в'яли мого серця*» (До матері Ольги Петрівни Косач 3, XII, с. 235), «*...бувайте здорові і музам милі*» (До Федора Григоровича Петруненка, 3, XII, с. 356); «*Цілую тебе, мамочко, голубочко, ластівочко!*» (До мами Ольги Косач, 3, XII, с. 161); «*Ще би я Вас об одній речі красенько попросила, якщо не буде то для Вас клопотливо...*» (До О. І. Франко, 3, X, с. 90); «*Вибачайте ласково!*» (До Михайла Івановича Павлика, 3, XI, с. 83) тощо. Усна народна творчість також мала свій вплив на мовлення Лесі Українки. Здрібніло-пестливі слова нерідко входять до складу таких висловлювань: «*лапку твою стискаю*» (До сестри Ольги Косач 3, XI, с. 330); «*Бувай здоровенькі*» (До Л. М. Драгоманової, 3, XI, с. 78); «*Тепер я одважусь просити Вас хорошенько...*» (До Ольги Кобилянської, 3, XI, с. 140); «*Будь здорова, моя золотая*» (До сестри Ольги Косач 3, XII, с. 355). Не є секретом та інформація,

що сучасним жителям України маловідомі такі конструкції мовленнєвого етикету, які Леся неодноразово використовувала під час листування: «*Поклін всій родині*» (До Івана Франка, 3, XI, с. 373); «*Бажаю Вам сили, здоров'я і всіх гараздів*» (До родини Косачів, 3, XI, с. 222); «*Сердечно здоровлю*» (До Володимира Михайловича Гнатюка, 3, XI, с. 372); «*Не беріть за зле, що я мовчала*» (До сестри Аріадни Михайлівни Драгоманової, 3, XI, с. 81).

За часів Лесі Українки тодішні українці рідко у своєму лексиконі використовували такі форми звертання національного мовного етикету: пані та панове, панове громадо, посестри, побратими, товариство, добродійко, добродію. Такі звертання характеризують особливість українського національного мовленнєвого етикету. Ці слова були у вжитку в історичній прозі, циркуляри нібито їх дозволяли. У добу «нового Вавилону» такі вирази постійно використовувалися представниками української інтелігенції, яка, докладаючи титанічних зусиль, зберігала їх для наступних поколінь. Не забувала про такі слова у своєму епістолярії і Леся Українка, яка мала глибокі пізнання рідного українського слова. Пояснюється «наявність» таких мовних одиниць у листах Лесі Українки, напевно, не тільки тонким відчуттям рідної мови, а також і тим, що їх «*вічно мандрівна родина*» однаково ставилася з великою любов'ю і глибокою повагою до говірок «*найріднішого рідного краю Волині*» і такої таємничої та містичної Галичини, прекрасної, любої, дорогої для них Полтавщини і мальовничої, барвистої Буковини. Олесь Гончар зауважував, через те «Лесина поезія ткалася із ясних барв народних діалектів, говірок, що «постачали той багатющий мовний матеріал, який шляхом відбору, завдяки лінгвістичному чуттю поетеси потім ставав загальнонаціональним набутком». Висловлювання Олесь Терентійовича не менше мають відношення і до епістолярної спадщини Лесі [с. 236].

Таким чином, Леся Українка збільшила лексичні можливості, а також зробила багатшим мовний етикет українського народу. У той самий час вона вивчала етикет іноземних мов, прокладаючи стежинки до інших країн і народів. Лесине листування має органічний зв'язок з епістолярними спадщинами видатних родин Косачів та Драгоманових, у цьому полягає його неординарність. Національно-патріотичне виховання у цих відомих сім'ях високоосвічених представників генофонду українського народу засновувалося на любові і повазі до рідної культури та етнічних традицій, а також пізнанні та вивченні досягнень всесвітньої культури. У своїх листах Леся Українка постає перед читачами не тільки як поетеса-лірик, прозаїк, драматургиня-новаторка, публіцистка, перекладачка, критикеса, активна громадська діячка, а й як ніжна дочка, любляча сестра, кохана дружина. І всі ці риси об'єднує неповторний образ ліричної героїні, невтомної супротивниці всілякого насильства над людьми, патріотично налаштованої людини, яка володіла великою силою волі, незламної та нескореної і в той самий час тендітної жінки.

Висновки. У науково-дослідній роботі окреслено мовні особливості епістолярію загалом і розглянуто епістолярну спадщину Лесі Українки зокрема, обумовлено вибір мовно-етикетних одиниць у зв'язку з мовним етикетом українського народу. А також виявлено своєрідні риси епістолярної мовотворчості Лесі Українки. Ще мало проаналізовані конкретні функціональні форми категорії ввічливості у листах Лесі Українки, тому подальші дослідження у цій сфері є актуальними.

Анотація. В данной работе исследованы языково-этикетные единицы эпистолярного наследия Леси Украинки. Проведён анализ таких категорий вежливости, как обращение, приветствие, прощание, просьба, благодарность, извинение в письмах к родным, друзьям, единомышленникам. Обращено внимание на языковой этикет как функциональный подкласс языка со своей грамматикой и пунктуацией. В работе очерчены языковые особенности эпистолярия вообще и рассмотрено эпистолярное наследие Леси Украинки частности, обусловлен выбор языково-этикетных конструкций и их стилистическая нагрузка. Особенность исследованной темы предусматривает применение синхронно-описательного (этот метод является основным в научной работе), структурно-семантического методов, метода контекстуально-семантического анализа. А также статистического, функционального, контекстологического, количественного методов. Употреблены приёмы систематизации и классификации, а также приём этимологического анализа.

Ключевые слова: категория вежливости, эпистолярный, эпистолярная коммуникация, языковой этикет, языково-этикетные единицы.

Abstract. Language-etiquette units of Lesya Ukrainka's epistolary heritage is being analyzed in this work. Such functional categories of politeness in the letters to native people, friends, like-minded, namely: appeal, greeting, parting, ask, thanks, apology is analyzed. The attention is paid to language etiquette as functional subclass of the language with its grammar and punctuation. The paper analyzed linguistic peculiarities of epistolary text in general and the epistolary heritage of Lesya Ukrainka in particular, the choice of etiquette structures and their stylistic role is motivated. Peculiarity of researched subject provides the using of synchronous descriptive (this method is main in science work), structural semantic methods, method of contextual semantic analyze. And also the statistical, functional, contextual, quantitative methods. Were employed the methods of systematization and classification, and also the method of etymological analyze.

Key words: category of politeness, epistolary communication, epistolary, language etiquette, language-etiquette units.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богдан С. К. Епістолярій Лесі Українки і мовленнєвий етикет українського народу. *Українська мова і література (УМЛ)*. 1993. № 33. С. 33–37.
2. Теліга О. І. Партачі життя: (до проблеми цивільної відваги). *Дніпро*. 1991. № 3. С. 155.
3. Українка Леся. Зібрання творів: у 12 т. Київ: Наукова думка, 1975–1979; 1978. Т. X. 542 с.; 1978. Т. XI. 478 с.; 1979. Т. XII. 694 с.
4. Богдан С. К. «Пиши ж мені, мамочко...». *Дивослово*. 2011. №5. С. 35–41.
5. Красовська О. М. Культуромовні традиції українського народу (на матеріалі звертальних виразів епістолярію Лесі Українки). *Мовознавчий вісник: збірник наукових праць* / Міністерство освіти та науки України, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси: Брама, 2010.

УДК 81(1-87):005.336.2]:[316.77:37.091.212]-028.16

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД (**Learning by Doing Approach**) ЯК ДЖЕРЕЛО МОВЛЕННЄВИХ СТИМУЛІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ РОЗМОВНОЇ ПРАКТИКИ

О.С.Бойван, Г. П. Цмок, О. В. Чоботар

Анотація. У статті на основі аналізу наукових джерел та практичного аспекту впровадження даної проблематики схарактеризовано психологічно-едукативні характеристики діяльнісного підходу на заняттях з розмовної практики студентів вищої школи. Зазначено, що така стратегічна лінія сприяє формуванню діяльнісної компетентності студентів шляхом опанування навчальними стратегіями, що визначають їх мовленнєву діяльність, соціально-комунікативну поведінку і спрямовані на виконання навчальних завдань та розв'язання взаємопов'язаних життєвих проблем. Обґрунтовано, що діяльнісний підхід з його дидактичними особливостями слугує взаємовигідним джерелом сприяння розвитку мовленнєвих стимулів та комунікативних умінь студентів.

Ключові слова: діяльнісний підхід, комунікативні вміння, пізнавальний мотив, самостійність, практична ситуація.

Постановка проблеми. Зміни зовнішніх характеристик нинішнього суспільства інформаційного типу передбачає створення передумов для розвитку активно-інтелектуального способу життя, праці, навчання та виховання молодого покоління, формування його ціннісно-матеріальних основ. Едукативний процес як феномен суспільного та культурного життя є необмеженим, тому що передбачає відкритість, динамізм і розвиток, можливість радикальних внутрішніх трансформацій перед новими перспективами людини та її світогляду.

Сьогодні ми відчуваємо трансформації у всіх сферах життєдіяльності, які не могли не торкнутися й освітньої галузі. Прийшло усвідомлення того, що молоде покоління треба навчати по-новому, перевірені століттями методи навчання та виховання не дозволяють в достатній мірі забезпечити успішну адаптацію випускників вищих навчальних закладів до